

zavod še ni dobil svoje strehe, če pomislimo, da je to centralna biblioteka naroda, ki izdaja in konzumira izredno mnogo knjig.

Za vsakega Slovenca, ki ima le količkaj duhovnih potreb in zanimanja, je dovršitev novega bibliotečnega poslopja v Ljubljani gotovo najnujnejša in res neodložljiva potreba, pravo prestižno vprašanje slovenske kulture. Načrti, pri katerih so z arhitektom sodelovali bibliotekarji in univerzitetni strokovnjaki, so izdelani do vseh podrobnosti. Projekt je zlahka izvedljiv in ustreza vsem praktičnim in estetskim zahtevam. Proračunani stroški niso previsoki, treba je samo najti sredstev za izvedbo načrta. Stvar javnih zastopstev in naših političnih delavcev je, da preskrbe denar in da omogočijo izvršitev projekta, ki bo pokazal, da današnja Ljubljana ne zaostaja za Ljubljano minulih stoletij, ki je ustanovila velike javne knjižnice in zanje postavila lepe in primerne prostore. Z ustvaritvijo Plečnikovega načrta bo naša univerza dobila prepotrebno izpopolnitev, ki jo zdaj tako nujno potrebujemo, univerzitetna biblioteka pa ne bo več zgolj nepregledno in nedostopno skladišče knjig, temveč znanstvena ustanova, ki bo dostopna vsakomur.

Arhitekt Plečnik je v zadnjih petnajstih letih ustvaril že toliko, da je v nekaterih okrajih prav do dobra izpremenil lice mestu. Po njegovih načrtih se bo razvijala v prihodnosti Vélika Ljubljana. Z veliko ljubeznijo do rodnege mesta in z ostrim čutom za lepoto in mikavnost starih oblik je Plečnik sijajno preuredil Cojzovo cesto, na novo izoblikoval Šentjakobski trg, oživil prej razdrapano Vegovo ulico. Po izvorni njegovi zamisli je nastalo trimostje, je bil obnovljen rotovž, bila vzorno prenovljena cerkev sv. Florijana in njena okolica. S stavbo univerzitetne biblioteke na vogalu Novega trga bo dobil eden najintimnejših in kolikor toliko še ohranjenih delov lepe baročne Ljubljane mogočen poudarek in slogovno skladen zaključek. S to stavbo, ki je za enkrat njena postavitev osrednje vprašanje slovenskega razumništva, bo v skladno in mogočno podobo nove Plečnikove Ljubljane, ki se vidno oblikuje pred našimi očmi, vstavljen dragocen in pomemben kamen.

K. Dobida.

BELEŽKE K ZGODOVINI SLOVENSKEGA ŠOLSTVA¹

Vsak narod, ki živi zavedno kulturno življenje, si je v svesti tudi pomena domačega šolstva, ustanove z velevažnim poslanstvom. Dana mu je namreč naloga, da oblikuje subjektivno duševnost doraščajočega človeka in jo spaja z objektivno duhovnostjo njegovega naroda in kulturnega sveta, v katerem živi. Osrednji vzgojni organ pri tem pa je materinski jezik. V njem žive sporočila prošlih rodov, vanj se obrazijo stremjenja sodobnikov. Zato je vsakemu kulturnemu narodu pouk materinščine težišče vsega pouka, ki ga goji s posebno pozornostjo in skrbjo. — Temu poglavju v zgodovini našega srednjega šolstva je namenjen pričujoči sestavek.

O učbenikih in pouku slovenščine na naših šolah je mogoče govoriti prav za prav šele izza marčne revolucije. Če se pa z nekoliko širšimi vidiki uvodoma ozremo tudi v našo kulturno davnino izpred tega razdobja, se nam pokaže, da sta skrb za domače šolstvo nasploh gojili že obe naši tedaj najpomembnejši dobi: reformacija in prepород. Prva je to delala iz versko-propagandnih nagibov, druga pa v svojem narodno-vzgojnem buditeljstvu, pri

¹ Uredništvo pripravlja o tem problemu še nekaj podrobnih razmišljanj.

čemer je svojo dejavnost oslanjala na vladne odloke o demokratizaciji in po-
državljenju osnovnega šolstva pod Marijo Terezijo. Na srednji šoli se je v
preporodni dobi slovenščina začela uveljavljati pod francosko vlado za časa
„Ilirije“, po nje skorajšnjem zatonu pa se je zopet nadaljevala stara tradicija,
ki slovenščini ni bila prijazna. Edina izjema sta bili stolici za slovenščino na
ljubljskem (izza 1817. leta) in graškem liceju (1812/1813 in od 1823 dalje),
ki pa nista bili srednji šoli v današnjem smislu. V tem je bil nekak nadomestek
za slovenski učni jezik na francoski srednji šoli, sicer pa o uzakonjenem pouku
slovenščine na srednjih šolah slovenskega ozemlja tedaj ni bilo sledu.

Šele z 1848. letom so se pouku materinščine na naših srednjih šolah odprle
realne možnosti, da si zakorenini osnove in zaživi kot samosvoj kulturni orga-
nizem z lastno notranjo razvojnostjo. Zato bomo skušali v tem pregledu sred-
nješolskih učbenikov slovenščine, zlasti čitanke, očrtati v glavnih potezah, kako
se je izza marčnega prevrata snovalo delo zanje, kako so knjige zorele iz
idejnega obzorja dob in osebnosti, kakšna je bila njih vsakokratna cena, kakšna
pomembnost za oblikovanje mladega rodu in v čem je njih današnja kvaliteta
razvojno rasla v tej osemdesetletni zgodovini.

Pregled seveda ne more biti povsem izčrpen in do podrobnosti dodelan, ker
se pisec razen nekaterih poglavij v Ilešičevi knjigi „O pouku slovenskega je-
zika“ (1902) in nekih člankov v SBL ni mogel oslanjati na nobeno drugo znan-
stveno delo. Zato hoče biti ta pregled le poskus informativne skice.

*

S padcem predmarčnega absolutizma so se nam marsikod zrahljale vezi,
ki so dotlej uklepale našo kulturno in politično dejavnost. Eno dejstvo pa je
tudi preko „pomladi narodov“ ohranilo svojo veljavnost: usodo države, v
kateri smo živeli, in s tem tudi našo usodo, je slej ko prej uravnaval tuj, našim
narodnim težnjam sovražen živelj. Obstoj vladajočega nemštva je bil življenj-
sko vezan na čim uspešnejše ugnentanje slovanskih narodov avstrijske monarhije,
kar se je v ustavni dobi vršilo resda na znosnejši način, pri tem pa mnogo
očitneje kakor v predmarčni dobi. Tedaj se je otipljivo razodela naivnost tistih
naših prepovediteljev, ki so ob romantičnem naštevanju slovanskih milijonov
prihajali do naziranja, da je Avstrija slovanska država. Sicer pa je ustavno
dobo kmalu po njenih početkih prerušil Bachov absolutizem (1852—1859), ki
je tudi na šolskem področju znatno tlačil svoboščine, ki so se nam obetale v
prvem revolucijskem zanosu enakopravnosti. Tako je postala slovenščina šele
po njegovem padcu (januarja 1860) za vse slovenske dijake obvezen predmet.
Dotlej pa red iz slovenščine ni imel nobene veljave in slovenski pouk je bil še
brez trdnih tal v učnem načrtu. Ker se pa v Avstriji slovensko ozemlje ni krilo
s pokrajinsko-upravnimi enotami, v katerih so živeli Slovenci, in je imela slo-
vensko večino samo Kranjska, je bila tudi samo ta deležna večjih uspehov v
borbi za domače šolstvo. Tako smo leta 1871. pod Hohenwartovo vlado do-
segli, da se je uvedla slovenščina kot učni jezik v nižje razrede srednjih šol,
a je to veljalo le za Kranjsko. Prav tako je bila kesneje tudi pod Taafejem glede
slovenskih paralelk na gimnazijah. Zahteva po njih za celjsko gimnazijo pa je
dovedla leta 1895. celó do razpada Windischgrätzove koalicije. Skratka: sistem
je bil tak, da je jedru sicer po malem dopuščal postopno dograjanje domačega
šolstva, obmejnim slovenskim predelom, zlasti na Koroškem in Štajerskem, pa

je odrekal in dejansko preprečeval polno kulturno sožitje s središčem. Zato tam slovenščina tudi v srednji šoli ni mogla doseči takih uspehov kakor na Kranjskem.

*

Duh nove dobe, zlasti pa posebni vladni odloki o pouku materinščine so pri nas razgibali v delo za srednješolsko učno knjigo slovenščine — predvsem čitanko — pripadnike obeh že izza predmarčne dobe v naši literarni kulturi snujočih smeri: konservativne noviške, ki je v svojem demokratizmu izpovedovala načelo jezikovno-kulturne intenzivnosti, in ilirske jezikovno-reformne, ki je propovedovala ekstenzivno jezikovno integracijo, ki ni bila v skladu z organsko rastjo našega jezika. Ilirska smer je bila s svojimi sredobežnimi jezikovnimi težnjami odsev maloupnosti naših obmejnih duhov, koreninila pa je po svoji praksi tudi v splošnem obeležju dobe, ki se je bila burno pognala preko tradicije in je tudi v jezikovnem pogledu izgubljala smisel za organsko gradnjo na utrjenih osnovah.

Obe naznačeni jezikovno-kulturni načeli sta prišli do izraza in pokazali tvorno voljo že préej pri prvih početkih naše srednješolske čitanke; prvo po Bleiweisu, drugo po Macunu. Gradivo za nižješolsko čitanko pa je tedaj zbiral tudi Miklošič, leta 1849. že izredni profesor na dunajski univerzi. Ko pa je izvedel za priprave v Ljubljani, je svoje delo opustil. Začel pa je čez nekaj let sestavljati čitanke za višjo gimnazijo, ker je Bleiweisovo izdajanje nižješolskih čitank nekam zastajalo.

Kot prvo izmed del te vrste je izšlo proti koncu 1849. leta Macunovo „Cvetje jugoslavjansko z dodanimi cveti iz drugih slavjanskih vertov. I. Cvetje slovenskiga pesništva“. (U Terstu 1850.) To prav za prav ni bila čitanka v pravem pomenu besede, temveč šolska antologija slovenskega pesništva, narodnega in umetnega, s „Piesmotvori dodanimi iz ilirskog“. Knjiga vsebuje tudi poglavja iz poetike in metrike ter priča, da je imel avtor precej razgleda v literarno teorijo in prilično zadovoljiv okus. Prešeren je razmeroma prav častno predstavljen (Krst pri Savici, Nova pisarija, Prva ljubezen, Slovo od mladosti, Povodni mož, 6 sonetov i. dr.). Prišla bi bila v poštev za višjo gimnazijo, kakor je to priporočil Šafařík. Vendar je bilo „Cvetje“ pisano v slovensko-ilirski jezikovni mešanici in imelo poleg tega še vrsto drugih hib, po katerih je v svoji uradni oceni udaril Metelko, ki je knjigo pokopal. Čeprav se je ta antologija kje morda začasno rabila, kakor piše Glaser (III, 148), ji vendar življenje prave šolske knjige ni bilo dano.

Bleiweisova berila za nižjo gimnazijo („Slovensko berilo za I.—IV. gimnazijalni razred“; I. — 1850, II. — 1852, III. — 1854, IV. — 1855), katerih prvi dve sta bili sestavljeni pod njegovim vodstvom, drugima dvema pa je bil sam tudi urednik, so bila glede literarne cene tekstov neprimerno šibkejša kakor Macunovo „Cvetje“. To se je pač docela skladalo z noviškim literarnim obzorjem in okusom. Poezija je v teh berilih skromno životarila ob prevladujoči poučni prozi (predvsem prirodopisne in zgodovinske vsebine). Samo ob sebi je umevno, da je imel Koseski v čitanki, ki je vzrasla iz „staroslovenske“ dobe, prednost pred Prešernom. V vseh štirih berilih so le tri Prešernove pesmi, Koseskega pa dvanajst (s prevodi vred). V prvem berilu je bilo še najmanj poučnih sestavkov, v ostalih treh pa je bilo razmerje tako, da so realije presegale število pesniških in pripovednih tekstov. Med prevedenimi teksti so v

prvih dveh berilih bili nemški viri številneje zastopani kakor slovanski, v tretjem in četrtem pa je bilo slednjih več. Prevodi iz slovanskih jezikov so prihajali za Bleiweisa torej šele za višnjo stopnjo v pošteve.

Miklošič je sestavil svoja berila za višjo gimnazijo („*Slovensko berilo za V.—VIII. gimnazijalni razred*“; V. — 1853, VI. — 1854, VII. — 1858, VIII. — 1865, II. izdaja Navratil — 1881) po vzorcu takratne nemške čitanke. V prvih treh čitankah — zadnja je bila slovstvena, o njej v zvezi z Janežičem — je med sestavki v prozi zopet prevladovala poučnost, predvsem kulturno-zgodovinske stvari. Dasi je bil tu Prešeren predstavljen z eno pesmijo več kakor Koseski, daje izbor tekstov tudi tem berilom izrazito „staroslovenski“ značaj. Prevodi iz slovanskih jezikov, ki jih je v Miklošičevih čitankah sicer manj kakor v Bleiweisovih, pa kažejo širši razgled po slovanskem svetu in so upoštevani pred prevodi iz nemščine.

Prvi, ki je pri svojem delu za slovensko srednješolsko čitanko družil v sebi obe dobri lastnosti prednikov: Macunov smisel za vzgojnost literarne kvalitete in Bleiweisovo (Miklošičevo) nenaklonjenost jezikovnemu eksperimentiranju, je bil Janežič. Kot Majarjev učenec je sicer tudi on izšel iz ilirskega tabora, je pa kmalu po zmagi Svetčevih „novih oblik“ spregledal, da nam je z njimi ilirizem dal vse, kar nam je v jezikovno-oblikovnem pogledu mogel dati, ter se oprijel literarnega dela na realnih osnovah. Ker je pač čutil pomanjkljivost Bleiweisovega berila, je že 1852. leta izdal „*Cvetje slovanskega naroda*“ (Slovenske narodne pesmi, prislovice in zastavice. Perva knjižica), da bi mu s tem dodal „nekako neobvezno dopolnilo“. Vsebina „Cvetja“ je odsev takrat vesplošne vneme za narodno pesništvo in je plod zbiranja tovrstnega gradiva. Izšla je le prva knjižica; zbirka se morda ni nadaljevala zaradi neuspeha, verjetneje je, da je bil vzrok v tem, ker se je avtor skoro potem posvetil drugemu področju. Začel je namreč pisati slovensko slovnico, ki je izšla leta 1854. in imela pred čitankami to veliko prednost, da se je lahko opirala na krepko znanstveno tradicijo in na sodobno jezikoslovno delo, ki je prav tedaj z Miklošičem odkrivalo nova obzorja. Zato je bila tudi njena znanstvena vrednost na dostojni višini. Ta slovnica se je uporabljala na naših srednjih šolah celih 62 let in je doživela — večkrat izpopolnjena — deset izdaj, dokler je ni leta 1916. nadomestila Breznikova. Janežičeva slovnica je prinesla tudi prvi naš slovstveni pregled za srednje šole. Ker pa je bila tedaj naša literarna zgodovina še v skromnih početkih, je umljivo, da ta pregled ni mogel nuditi bog ve česa. Razdelitev tvarine je bila naslednja: I. Staroslovensko slovstvo (glagoliško, cirilsko); II. Novoslovensko slovstvo (1. razdel: od 16. stoletja do nekako 1770. leta; 2. razdel: od 1770. do 1843. leta; 3. razdel: od 1843. leta „do današnjih dni“). Ker je bila Janežiču (po Kopitar-Miklošičevi „panonski teoriji“) „naša današnja slovenščina naravna hči staroslovenščine“, je odkazal slednji v svojem pregledu nad tretjino prostora, zadaj pa dodal še posebno poglavje: Cirilska in glagoliška azbuka z malim staroslovenskim berilom. Ker pa „novoslovensko“ slovstvo ni imelo tekstov, je odpadla nanj le polovica celotnega „Pregleda slovenskega slovstva“. Posamezne „razdele“ je obravnaval tako, da so kratkemu orisu dobe sledili biografsko-bibliografski podatki o posameznih važnejših pisateljih, tu in tam s kratko oznako. Kljub svojim hibam pa je spis dijaku le posredoval nekoliko vpogleda v našo literarno preteklost do tistih dni.

Že omenjeno Miklošičevo berilo za VIII. gimnazijalni razred je bilo drugo delo te vrste pri nas. Glavna razdelitev je bila tu ista kakor pri Janežiču (stara slovenščina — nova slovenščina), sicer pa je novejšo literarno zgodovino razmejil po stoletjih. Knjiga je prinašala tudi „novoslovenske“ tekste ter je v primeri z Janežičem pomenila znaten napredek, zlasti ker je bila šolski praksi mnogo prikladnejša. V drugi (Navratilovi) izdaji je bilo manj prevodov, zato pa nekaj več poezije. Število Prešernovih pesmi pa je ostalo isto: tri (Nova pisarija, Vrba, Memento mori!); toliko pesmi je imel v berilu tedaj tudi Gregor Krek!

Po padcu Bachovega absolutizma, ki mu je sledila utrditev slovenščine kot obveznega predmeta za slovenske dijake, se je Janežič zopet lotil dela za slovensko srednješolsko knjigo. Iz prakse, kot učitelju slovenščine na celovški realki, mu je vzšlo spoznanje, da so Bleiweisova in Miklošičeva berila za srednje šole v izvenkranjskih pokrajinah preobsežna. Zato je zanje sestavil nove čitanke, in sicer: „*Cvetnik, berilo za slovensko mladino*“ (I. del 1865, II. del 1867) za nižje razrede, „*Cvet slovenske poezije*“ (1861) za V. in VI. razred ter „*Cvetnik slovenske slovesnosti*“ (1868, II. izdaja 1869, III. izdaja 1870) za višje gimnazije in realke. Slednji dve knjigi sta vsebovali tudi kratko poetiko („teorijo pesmarstva“). Kar pravi Janežič v „Predgovoru“ k „Cvetniku slovenske slovesnosti“, to mu je bil osnovni vidik pri sestavljanju teh čitank (oziroma antologij): „Lepota vnanje oblike v soglasju z mikavnim, um in srce blaživnim zapopadkom mi je bila pri izbiri vedno pred očmi.“ Kot urednik „Slovenskega glasnika“, stočišča tedanjih naših literarnih snovanj, se je dobro zavedal, da bo čitanka le ob kvalitetnem izboru predvsem leposlovnih tekstov dosegla svoj namen, „da ogreva mladini srce za milo domovino in sladko materino besedo“. V skladu s temi svojimi načeli je poučne sestavke v primeri z Bleiweisom in Miklošičem izdatno omejil. V „Cvetnikih“ za nižje razrede srednjih šol je zavzemala poučna proza le tretjino, v „Cvetu“ je sploh ni bilo, „Cvetnik slovenske slovesnosti“ ji je prepustil zopet nekako tretjino. Umevno je tudi, da je bilo razmerje med pesništvom in leposlovno prozo v teh antologijah na splošno ugodnejše prvemu, zlasti v „Cvetniku slovenske slovesnosti“, kjer je imela leposlovna proza le dobro četrtino tega obsega kakor pesništvo. Ponekod (n. pr. v „Cvetniku“, I. del) pa se je že javljalo načelo, ki se je kesneje, ob vzniku nove serije čitank (Sket), programsko uveljavilo, namreč da bodi v čitanki vsakega tretjino: pesmi, leposlovne proze in poučnih beril. Glede prevedenih tekstov v Janežičevih čitankah opazamo, da nemški prevodi znatno zaostajajo za prevodi iz slovanskih jezikov. — Zgodovinski pomen Janežičevih antologij je bil v tem, da so v težišče naše srednješolske čitanke postavile leposlovje. S tem so jo iztrgale „staroslovenski“ suhobni poučnosti in blagodejno usmerile njen kesnejši razvoj.

Janežič je nameraval sestaviti tudi „Cvetnik“ za III. in IV. razred srednjih šol, kar pa mu je preprečila zgodnja smrt. Za njim sta začela nabirati gradivo za nižješolsko čitanko M. Pleteršnik in Fr. Hubad, ki pa nista dovršila zasnovanega dela. Njuno gradivo je dobil v roke J. Sket; ker pa njegovi zamisli čitanke ni ustrezalo in je imel že sam dovolj zabeleženega, ga je le prav neznatno upošteval. Kakor Janežičeve so izhajale tudi Sketove čitanke — razen zadnjih dveh, ki sta izšli na Dunaju — v našem obmejnem, tedaj tako živahnem kulturnem okolišju: v Celovcu (I. — 1889, II. — 1891, III. — 1892, IV. —

1893, V.—VI. — 1886, VII.—VIII., slovstvena, — 1893, staroslovenska — 1894; nekatere v več izdajah), kjer je bil Sket profesor na gimnaziji. Svojo čitanko za prvi razred je Sket sestavil po načelu, da pripadaj „pesniškemu, pripovednemu in poučnemu berilu vsakemu po jedna tretjina“ Kesneje, zlasti v četrti čitanki, pa tega načela ni več dosledno upošteval in je množil poučne sestavke na škodo leposlovja. Tvarino je v čitankah tako porazdelil, da sta si poezija in proza sledili v izmeničnem zapovrstju. Poučni sestavki so se po vsebini naslanjali na ostalo učno snov tistega letnika, pesmi o prirodi pa so bile tako razporejene, da so se skladale z zaporedjem letnih časov v šolskem letu. Po izboru gradiva so te čitanke zajele tudi nekaj novejšega slovstva (Stritar, Gregorčič, Aškerc), dasi ne toliko, da bi se bil inventar beriva bistveno pomladil. Urednikova konservativnost v tekstih je bila opazna zlasti v prvih dveh čitankah, v drugih pa je bil obseg narodnega slovstva semtertja prevelik. Tako so zavzemale petino knjige v čitanki za V. in VI. razred zgolj pravljice in pripovedke. Tudi slovstvena čitanka prve izdaje je bila še vse preobširna v stari dobi, druga izdaja (1906) pa je to deloma popravila in segla prav do Zupančiča. Našo literarno preteklost je Sket delil v pet dob: v srednjeveško (VI.—XVI. stoletje), protestantsko (1550—1595), katoliško (1595—1765), v prepoved slovenskega slovstva (1765—1843: prehodna doba 1765—1795, Vodnikova doba 1795—1830, Prešernova doba 1830—1843) in v dobo narodne prosvete (od 1843 dalje). Od splošne oznake dobe je prehajal avtor na vsakokratne literarno-kulturne prilike, od teh pa na posamezne važnejše pisatelje. Za tem so sledili teksti. Poleg slovstvene je izdal Sket tudi „staroslovensko“ čitanko in s tem razširil v dve samostojni knjigi tvarino Janežičevega „Pregleda slovenskega slovstva“, ki pa je bil le dodatek njegovi slovnici. Priredil je končno tudi zadnjih pet izdaj Janežičeve slovnice.

Sket nam je ustvaril prvo celotno, kljub nekaterim nedostatom kvalitetno serijo srednješolskih čitank; zato ga smemo imenovati utemeljitelja modernega pouka na naših srednjih šolah. Kar se je na tem področju delalo pozneje, stoji že na pragu sedanjosti ali pa še v naših dneh s svojimi vrednotami oblikuje naš mladi rod. Zato bomo to zaključno poglavje pričujočega pregleda začrtali le v prerezu.

Sketove čitanke za nižjo šolo so se začele pomlajati (1910—1912) ob sodelovanju J. Westra, ki jih je po prevratu samostojno predelal in izdal. Sedaj rabimo le še knjigi za III. in IV. razred, v I. in II. razredu pa sta ju nadomestili novi, po povsem modernih vidikih sestavljeni čitanki, ki sta izraz naših sodobnih jezikovno-kulturnih stremeljenj in odsev slavističnega dela na naši univerzi. Za višje razrede srednjih šol pa nam je po vojni sestavil čitanke Grafenauer (s sodelovanjem J. Bezjaka in A. Breznika), že proti koncu vojne (1917, 1918; II. izdaja 1920) pa je izdal „Kratko zgodovino slovenskega slovstva“, knjigo, ki zasluži po svoji kvaliteti največjo pozornost in upoštevanje. Janežičevo slovnico je 1916. leta nasledila Breznikova, ki se sedaj obeta že v četrti izdaji. Odkar pa imamo novi čitanki za I. in II. razred, Breznikova slovnica tu ni več v rabi; nadomestili so jo slóvníški dodatki v čitankah, ki so tej stopnji pouka prav spretno prilagojeni.

*

Od prve slovenske srednješolske čitanke do zadnjega dela te vrste je preteklo 82 let, doba, v kateri se je njena notranja zgradba od stopnje do stopnje

izpopolnjevala in dozorela do današnjih odlik. Spočeta v Trstu, Ljubljani in na Dunaju se je nato tradicionalno negovala v Celovcu, dokler se ni naposled — prav za prav šele po prevratu — vrnila v naše kulturno središče, kjer je bila deležna svoje gojitve.

Svojo skrb so ji posvečali ugledni kulturni delavci naše preteklosti in sedanjosti, ne le šolniki strokovnjaki, temveč tudi idejni in leposlovni usmerjevalci dobe, dà, celó znanstvenik evropskega glasu je bil med njimi. Vse to nam priča, kako živa je bila v vseh dobah našega dela za učne knjige zavest, da gre tu za nekaj izredno važnega, namreč za oblikovanje vrednosti, ki se bo ob njih klesala duševnost našega mladega rodu in s tem tudi naša bodočnost.

Boris Merhar.

KNJIŽEVNA POROČILA

ANTON OCVIRK: RAZGOVORI. Slovenske poti IX/X. Tiskovna zadruga v Ljubljani. Str. 172.

Monografsko-esejistična literatura je pri nas skromno razvita. Šele zadnja leta so se začeli pojavljati tudi po naših časopisih in časnikih literarni razgovori, obiski in sestanki, v katerih izpraševalci prikazujejo osebnosti iz sveta književnosti in umetnosti. Cankarjevi „Obiski“ so edina knjiga te literarne zvrsti. Zato nas Ocvirkovi „Razgovori“ prav prijetno presenečajo, saj je avtor s svojo knjigo res obogatil našo esejistično književnost. Njegovi „Razgovori“ pa so novost tudi po tem, ker vsebujejo duhovne obraze velikih evropsko pomembnih osebnosti, o katerih smo brali razprave le v tujih knjigah in obzornikih. Poiskati živ stik z velikimi tvorci francoske in ruske književnosti, napisati o njih zbornik obiskov — to pač zasluži priznanje, posebno, ker takega dela ni opravil še nihče od premnogih naših intelektualcev, ki so živeli leta in leta v tujini.

Ocvirk je vsak razgovor opremil z zaokroženim uvodom. V zgoščenih zgovornih odstavkih je živo orisal okolje in zunanjo podobo posameznega pisatelja, tako da se oris in pogovor zlivata v skladno celoto. Sedmero osebnosti nam govori iz te sveže knjige: A. Gide, L. Šestov, G. Duhamel, N. Berdjajev, A. Maurois, A. Remizov in P. Hazard. Škoda, da avtor ni imel prilike priti v stik še z nekaterimi drugimi reprezentanti sodobne literature, kakor s P. Valéryjem, H. de Montherlantom (s pevcem sporta in olimpijskih iger), z J. Giraudouxjem, J. Romainsom, Valéry-Larbaudjem ali celó s Claudelom, ki pa žive večidel izven Pariza. Od navedene sedmorice je najsilnejša osebnost *Andrée Gide*. O tem svojstvenem, nevlavljevem duhu, ki se giblje venomer v presenetljivih razvojnih krivuljah, so napisali že kupe razprav, razlag, esejev in knjig. Tudi Ocvirk nam je prikazal vijugasto duhovno pot tega velikega zagonetneža kolikor moči izčrpno. Zdi pa se mi, da je preveč poudaril Gideov nemir kot borbo med askezo in čutnostjo. Ali ne izvira ta neprestani nemir iz strahu pred ustaljenjem? Ali ni morda Gide duhovni Don Juan, zapeljivec, satir, piščalkar, čigar zvoki so strupeni ko kačji piki, erotik, čigar nihanja med telesom in dušo spadajo v svet duhovnega sladostrastja? Gideu morála ni dogmatični problem, pač pa polarna protisila, ki se v boju ž njo oblikuje njegova silna osebnost. Takemu pojmovanju se je Ocvirk morda še najbolj približal z naslednjo opazko: „Ali pa ni morda seksualna invertiranost tisti naj-